

практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. – Харків : Видавничий центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – С. 551–553. 2. Концептуальні засади розвитку Харківського національного економічного університету / укл. О. М. Тридід, В. М. Гриньова, Ю. М. Великий, М. В. Афанасьєв, В. Є. Єрмаченко, В. І. Отенко, О. Г. Зима, В. В. Ольховська, З. Б. Устенко ; наукове керівництво д.е.н., проф. В. С. Пономаренка. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2006. – 20 с. 3. Доповідь ректора Харківського національного економічного університету, професора Пономаренка В. С. про підсумки роботи у 2008 році. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 44 с. 4. Пономаренко В. С. Підготовка фахівців з вищою освітою для економіки знань / В. С. Пономаренко // Управління розвитком. – 2006. – № 2. – С. 3–6. 5. Пономаренко В. С. Економіка знань та інноваційна підготовка кадрів / В. С. Пономаренко // Інноваційний розвиток України: наукове, економічне та правове забезпечення / за заг. ред. М. О. Кизима. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2006. – С. 40–56.

Стаття надійшла до редакції
09.06.2010 р.

УДК 657.6

Дікань Л. В.

ПРИНЦИПИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЯК ОСНОВА ТЕОРІЇ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Анотація. Розглянуто основні принципи фінансового контролю. Узагальнено підходи вчених до їх виокремлення. Подано авторське бачення з цього приводу.

Аннотация. Рассмотрены основные принципы финансового контроля. Обобщены подходы ученых к их выделению. Приведено авторское видение по этому поводу.

Annotation. Basic principles of financial control are considered. The approaches of scientists to their selection are generalized. The author's seeing on this occasion is given.

Ключові слова: фінансовий контроль, принципи, принципи фінансового контролю.

Кризові явища, що притаманні сьогодні національній економіці зумовлюють першочерговість вирішення проблеми забезпечення дієвості фінансового контролю як головного важеля забезпечення сталого розвитку держави та протистояння негативним наслідкам світової кризи. Водночас ефективність системи фінансового контролю багато в чому залежить від дотримання учасниками даної системи принципів фінансового контролю. Практичні аспекти дотримання зазначених принципів певною мірою гальмуються недоопрацьованістю теоретичних засад даного питання, а саме відсутністю єдиного погляду до виокремлення принципів фінансового контролю. З огляду на це, актуальність даного дослідження не викликає сумніву.

Метою даної статті є виокремлення та обґрунтування принципів фінансового контролю з точки зору їх доцільності та необхідності.

Задля досягнення поставленої мети вирішено такі завдання: надано авторське бачення стосовно визначення поняття "принципи фінансового контролю", узагальнено погляди вчених на виокремлення принципів фінансового контролю, здійснено критичний аналіз зазначених принципів на предмет доцільності і необхідності дотримання в сучасних умовах, зроблено та обґрунтовано відповідні висновки.

Узагалі принципи (від лат. *principium* – основа, початок) становлять основу не лише теоретичних досліджень, а й виступають базою для практичних досліджень у сфері здійснення фінансового контролю. Світове товариство на основі багаторічного досвіду розробило основні принципи фінансового контролю, до реалізації яких у сучасних умовах прагне кожна країна [1].

На думку автора, принципи фінансового контролю – це фундаментальні норми та правила організації і здійснення фінансового контролю, дотримання яких є необхідним для забезпечення ефективності, результативності і доцільності контрольних заходів.

Поряд з цим, серед науковців і практиків ведуться численні дискусії з приводу деталізації та виокремлення базових принципів фінансового контролю. Норми законодавства також вносять плутанину у вирішення даного питання через відсутність чіткого законодавчого закріплення таких принципів. Таким чином, постає гостра необхідність дослідження питання визначення принципів фінансового контролю, а також їх ранжування на фундаментальні, загальнонаукові і конкретно-наукові.

Питаннями дослідження принципів фінансового контролю займається багато вчених, серед яких: Бондар В. П. [2], Бурцев В. В. [3; 4], Данилевський Ю. А. [5], Дондик Н. Я. [6], Кириленко О. П. [7], Лапицька С. Ю. [8], Малиняк Б. С. [7], Піньяс Г. І. [9], Симоненко В. К. [10], Ярошенко С. П. [9] та ін. Підходи до визначення принципів фінансового контролю наведені в таблиці.

Таблиця

Підходи до визначення принципів фінансового контролю

Джерело	Принципи																	
	законність	об'єктивність	результативність	незалежність	чесність	непідкупність	доказовість	відповідальність	збалансованість	системність	повнота	гласність	спеціалізація	підзвітність	етика	професіоналізм	оперативність	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
Л. Дробозіна [11]			+			+	+											
В. Бурцев [3; 4]	+	+		+				+	+	+		+						
Ю. Данилевський [5]	+	+		+								+	+	+				
Декларація принципів діяльності рахункових органів РП [12]	+	+		+						+		+			+	+		

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Кодекс етики аудиторів РФ [13]		+		+	+							+				+	
Бюджетний кодекс Республіки Казахстан [14]		+		+			+					+		+		+	
Лімска декларація керівних принципів контролю [1]																	+

Отже, як свідчать дані таблиці, єдиного підходу до визначення принципів фінансового контролю не існує, що підтверджує аналіз результатів дослідження, наведених у таблиці.

Слід зауважити, що більшість науковців до принципів фінансового контролю відносять законність, об'єктивність, незалежність, гласність і професіоналізм. Такі принципи є основою організації та здійснення фінансового контролю, а відтак можуть бути визначені як фундаментальні принципи фінансового контролю.

До загальнонаукових принципів фінансового контролю, на думку автора, доцільно віднести принципи, які визначені в Лімській декларації керівних принципів контролю, що прийнята IX Конгресом Міжнародної організації вищих контрольних органів (INTOSAI) у жовтні 1977 р. [1].

Хоча з погляду міжнародного права Лімска декларація не обов'язкова до застосування, нею проголошено первинні положення розвитку державного контролю у демократичних країнах, зокрема:

особливості організації контролю як елементу управління;

сфера застосування контролю;

принципи побудови системи фінансового контролю;

засади незалежності й підзвітності вищих контрольних органів, їхні повноваження тощо.

Поряд із цим Лімска декларація визначає загальноприйняті принципи контролю незалежних державних органів контролю (рис. 1).

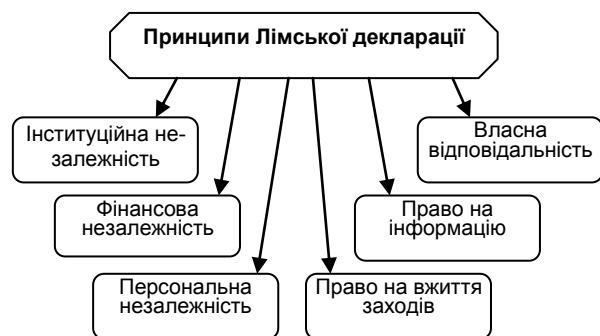

Рис. 1. Основні принципи Лімської декларації

Основною метою Лімської декларації є заклик до незалежності аудиту державних фінансів. Вищий орган контролю державних фінансів, що не відповідає цій умові, не може претендувати на свій статус. Тому й не дивно, що питання незалежності вищих органів контролю державних

фінансів продовжує бути важливою темою для обговорення усередині INTOSAI. Проте необхідно відзначити, що цілі Декларації вважаються досягнутими лише за умови законодавчого закріплення цієї незалежності. У свою чергу, це вимагає існування органу контролю за дотриманням законодавства, органу, який функціонує лише в умовах демократії чи правової держави.

Таким чином, правова держава та демократія є основними передумовами незалежного контролю державних фінансів та уособлюють підвалини, на яких базується Лімска декларація. Ідеї, наведені у Декларації, належать до вічних, визначальних принципів, що впродовж років з часу їх прийняття залишаються в силі. Рішення щодо їх перевидання через 20 років після першої появи свідчить про якість та далекосяжність мислення авторів Декларації.

Лімською декларацією на основі багатовікового досвіду здійснення фінансового контролю було визначено перелік принципів фінансового контролю:

незалежність фінансового контролю як невід'ємного атрибута демократії й обов'язкового елементу управління фінансовими ресурсами;

законодавче закріплення незалежності органів фінансового контролю;

визначення необхідності здійснення попереднього контролю й контролю за фактичними результатами;

наявність внутрішнього та зовнішнього контроль як обов'язкової умови існування фінансового контролю;

гласність та відкритість контрольних органів з обов'язковою вимогою додержання комерційної та іншої таємниці, що захищається законом [1].

Слід відмітити, що зазначені принципи набули широкого розповсюдження та дістали подальше закріплення у національних законодавствах різних країн світу, у тому числі й України. Так, на початку XXI сторіччя у м. Києві керівниками вищих органів фінансового контролю держав – учасниць СНД, у тому числі за участі голови Рахункової палати України П. Симоненка, на основі Лімської декларації було прийнято Декларацію про загальні принципи діяльності вищих органів фінансового контролю держав – учасниць СНД. Зазначена Декларація визначає загальні принципи фінансового контролю, до яких, окрім фундаментальних принципів фінансового контролю, також належать оперативність, доказовість та додержання професійної етики.

Отже, загальнонаукові принципи фінансового контролю є незамінною основою діяльності вищих органів фінансового контролю СНД. Водночас, конкретно-наукові принципи фінансового контролю, які є основою теорії фінансового контролю, безперечно базуються та взаємопов'язані із фундаментальними та загальнонауковими принципами фінансового контролю. Такі принципи є своєрідними похідними. До конкретно-наукових принципів фінансового контролю доцільно віднести такі:

законність, об'єктивність, поєднання державних, регіональних і приватних інтересів;

розподіл контрольних повноважень, який передбачає розмежування функцій ініціювання та виконання фінансового контролю між суб'єктами;

повнота охоплення об'єктів контролем, який досягається внаслідок суцільного відстежування або вибіркової перевірки певних сегментів підконтрольних об'єктів;

достовірність фактичної інформації. Додержання даного принципу забезпечує її відповідність реальним фінансовим ресурсам, процесам і результатам діяльності, що відображає ця інформація;

збалансованість контрольних дій, що передбачає узгодженість їх внутрішньої та зовнішньої спрямованостей і забезпечує рівновагу фінансового контролю;

превентивність контрольних дій, завдяки чому досягається завчасне здійснення контролю з метою запобігання істотних відхилень фактичного здійснення фінансового процесу від встановлених норм;

самодостатність системи контролю, що передбачає наявність такого складу елементів контролюючої системи, який забезпечує ефективність її функціонування й розвитку;

ефективність, що передбачає пристосованість системи контролю до фінансової діяльності господарюючих суб'єктів і залежить від повноти виконання контролюючими суб'єктами таких основних вимог:

а) контроль має здійснюватися безперервно, регулярно й систематично;

б) бути своєчасним за терміном здійснення, якісним і повним щодо охоплення об'єктів контролю;

в) бути оперативним, дієвим, гласним і різнобічним;

відповідальність, що передбачає відповідальність контролюючих суб'єктів за ефективність функціонування фінансового контролю та господарюючих суб'єктів за наслідки контрольних дій.

Таким чином, принципи фінансового контролю (авторське бачення) можна надати у такому вигляді (рис. 2):

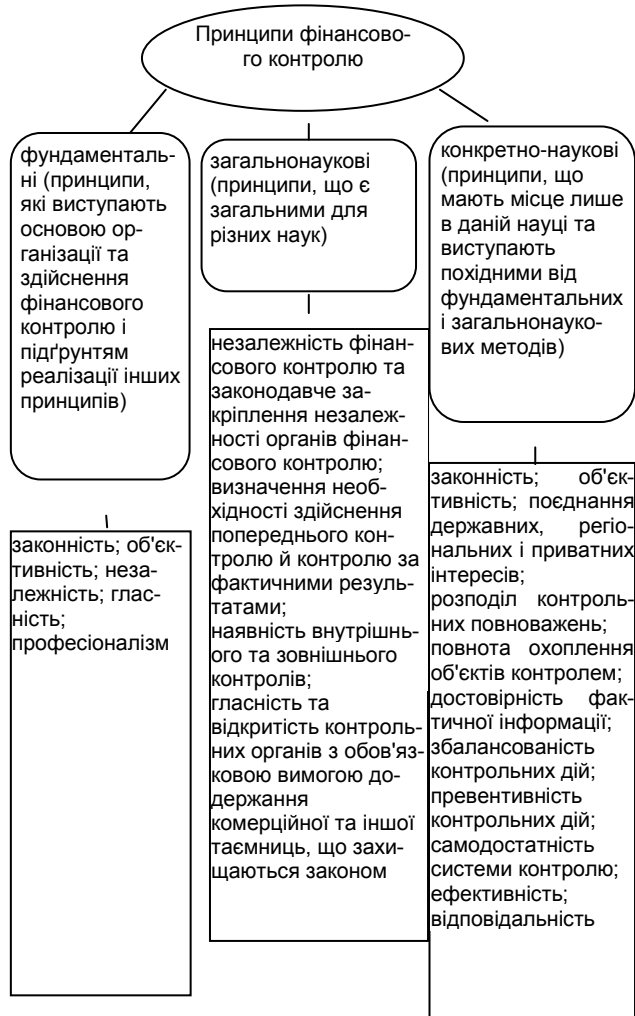

Рис. 2. Принципи фінансового контролю (авторське бачення)

Отже, принципи фінансового контролю виступають окремим елементом методології, є підґрунтям теоретичних досліджень у сфері фінансового контролю.

За результатами здійсненого дослідження виокремлено найбільш доцільні та необхідні принципи фінансового контролю, які розподілено між трьома групами, надано авторське бачення поняттю "принципи фінансового контролю", що в остаточному підсумку і становить наукову новизну даного дослідження.

При цьому як напрямок подальших досліджень слід зазначити необхідність розгляду та уточнення інших складових методології фінансового контролю.

Література: 1. Лимская декларация руководящих принципов контроля // Контроллинг. – 1991. – № 1. 2. Бондар В. П. Концепція розвитку аудиту в Україні: теорія, методологія, організація : монографія / В. П. Бондар. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – 456 с. 3. Бурцев В. В. Государственный финансовый контроль: методология и организация / В. В. Бурцев. – М. : Маркетинг, 2000. – 189 с. 4. Бурцев В. В. Основные принципы организации государственного финансового контроля в современных условиях [Электронный ресурс] / В. В. Бурцев // Финансовый менеджмент. – 2001. – № 2. – Режим доступа : <http://www.finman.ru>. 5. Данилевский Ю. А. Государство и финансовый контроль : монография / Ю. А. Данилевский, Л. Н. Овсянников. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 312 с. 6. Дондик Н. Я. Специальні бухгалтерські знання та їх застосування під час розслідування економічних злочинів : монографія / Н. Я. Дондик. – К. : Атіка, 2007. – 144 с. 7. Кириленко О. П. Теорія і практика бюджетних інвестицій : монографія / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – 288 с. 8. Лапицька С. Ю. Фінансовий контроль як частина управлінського процесу : монографія / С. Ю. Лапицька. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2003. – 104 с. 9. Ярошенко С. П. Теоретичні і методологічні основи контролю : монографія / С. П. Ярошенко, Г. І. Пінкас, О. С. Кобичева. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 251 с. 10. Симоненко В. К. Основи єдиної системи державного фінансового контролю в Україні (макроекономічний аспект) / В. К. Симоненко, О. І. Барановський, П. С. Петренко. – К. : Знання України, 2006. – 280 с. 11. Дробозина Л. А. Финансы / Л. А. Дробозина. – М. : Плос, 2002. – 321 с. 12. Декларация принципов деятельности счетных органов РФ; принята IV Конференцией Ассоциации контрольно-счетных органов РФ 5 декабря 2002 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.minfin.gov.ua. 13. Кодекс этики аудиторов России. Принятый Советом по аудиторской деятельности при Минфине России, протокол № 16 от 28 августа 2003 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.minfin.gov.ua. 14. Кодекс Республики Казахстан от 04.12.2008 г. № 95-4 "Бюджетный кодекс Республики Казахстан" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pavlodar.com>. 15. Дікань Л. В. Фінансовий контроль: теорія та методологія : монографія / Л. В. Дікань, Ю. О. Голуб, Н. В. Синюгіна. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 92 с. 16. Рожкова Н. Виды, формы и принципы государственного финансового контроля [Электронный ресурс] / Н. Рожкова. – Режим доступа : www.minfin.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції
04.10.2010 р.